

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

РЕБРИШ БОГДАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 341.96:347.776

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ, В
МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ**

12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент **Шуміло Інеса Анатоліївна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри міжнародного права.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, доцент **Виговський Олександр Ігорович**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри міжнародного приватного права;

– кандидат юридичних наук **Суц Олена Петрівна**, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, доцент кафедри правового регулювання економіки.

Захист відбудеться «09» листопада 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.02 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84 А).

Автореферат розіслано «06» жовтня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вступ України до Світової організації торгівлі, поглиблення економічного співробітництва з країнами ЄС та іншими державами зумовили загострення конкуренції між вітчизняними й іноземними підприємцями на внутрішніх і зарубіжних ринках. В умовах такого інтенсивного економічного суперництва значно зросла ймовірність виникнення спорів щодо порушення правил добросовісної конкуренції на територіях декількох держав. Для будь-яких учасників міжнародної торгівлі – іноземних чи вітчизняних – завжди велике значення має місце розгляду відповідної судової справи. Проте не менш важливим, а, можливо, й найголовнішим залишається питання про те, право якої країни повинно бути застосовано зовнішньоекономічної діяльності цих учасників. Проблема такого вибору в подібних ситуаціях може набувати принципового значення для сторін спору, оскільки матеріальне право держав щодо боротьби з недобросовісною конкуренцією за своїми завданнями, змістом і сферою захисту суттєво відрізняється.

У зв'язку із цим на сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права набула поширення практика розроблення і прийняття спеціальних колізійних норм, що регулюють приватні відносини захисту від недобросовісної конкуренції. До країн, які на рівні свого законодавства закріпили окремі правила вибору права щодо цивільних правопорушень у царині конкуренції, можна віднести Австрію, Російську Федерацію, Туреччину, Швейцарію та ін. Не випадково такі норми знайшли своє відображення й у положеннях Регламенту (ЄС) Європейського парламенту і Ради «Про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань ("Рим II")».

На відміну від багатьох держав у правовій системі України колізійні питання, що виникають у зв'язку з учиненням недобросовісної конкуренції, не врегульовані. Закон України «Про міжнародне приватне право», як і діючі міжнародні договори нашої держави, не містить спеціальних колізійних норм в розглядуваній сфері. Це викликає потребу детального вивчення зарубіжного досвіду регламентації приватних відносин захисту від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом з метою з'ясування доцільності впровадження у вітчизняну законодавчу й судову практику нових колізійних підходів, які широко застосовуються у світі.

Науково-теоретичною основою цього дослідження стали праці вчених з проблем міжнародного приватного права: К. А. Абросимова, А. В. Асоскова, А. В. Банковського, М. М. Вознесенського, А. С. Довгерта, Г. К. Дмитрієвої, О. М. Жильцова, І. М. Забари, В. П. Звекова, О. В. Кабатової, В. О. Канашевського, В. І. Кисіля, Л. А. Лунца, К. В. Мануїлової, Н. Г. Маскаєвої, В. С. Нікулінової, Х. Д. Пирцхалава, І. М. Проценко, Н. В. Тригубович, І. О. Трощенко, К. І. Трубінової, Г. С. Фединак, І. О. Хлестової, А. А. Шулакова та ін.

Значна увага приділяється теоретичним напрацюванням правознавців щодо матеріального права у сфері протидії недобросовісній конкуренції: Г. О. Андрощука, О. О. Бакалінської, О. В. Безуха, О. О. Городова, Л. Є. Гукасян, О. О. Джуринського, В. І. Єременка, Е. Маркварта, Д. І. Серьогіна, Р. В. Скляра, К. Ю. Тотьєва, С. В. Шкляра, І. А. Шуміло та ін.

Ґрунтовно проаналізовані такі праці зарубіжних правників: М. Біаґа-Туше (M. Béhar-Touchais), В. Венглера (W. Wengler), А. Дайєра (A. Dyer), Ф.-Д. Данте (F.-J. Danthe), Е. Дойча (E. Deutsch), Т. Дорніса (T. Dornis), Й. Едольфсена (J. Adolphsen), Х. Коха (H. Koch), У. Магнуса (U. Magnus), К. Троллера (K. Troller), К. Уодлова (C. Wadlow), М. Хелнера (M. Hellner), П. Хубера (P. Huber), Дж. Фосета (J. Fawcett), С. Франска (S. Francq) та ін.

Відаючи належне науковому доробку названих учених, зазначимо, що в Україні питання вибору права щодо приватних відносин захисту від недобросовісної конкуренції були висвітлені лише в одній науковій статті І. М. Проценко, в якій дослідниця вивчає досвід колізійно-правового регулювання зобов'язань з недобросовісної конкуренції в деяких зарубіжних країнах, але залишила осторонь проблемні питання українського законодавства. Серед фундаментальних наукових праць, присвячених тематиці недовірних зобов'язань у міжнародному приватному праві, треба відмітити дисертації Г. С. Фединяк «Проблеми регулювання деліктних зобов'язань з "іноземним елементом"» та І. М. Забари «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві». І хоча ці роботи не містять аналізу проблем вибору права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції, у них вирішуються більш широкі колізійні питання, що мають місце у зв'язку з учиненням цивільно-правових деліктів, порівняно з даним дослідженням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно з цільовою комплексною програмою «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права». Її тема затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 26 грудня 2014 р.).

Мета й завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у визначенні особливостей колізійно-правового регулювання зобов'язань, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві, а також формулюванні пропозицій і рекомендацій з удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання:

- розкрити зміст поняття «недобросовісна конкуренція» згідно з міжнародними договорами і внутрішнім законодавством України;
- охарактеризувати відносини захисту від недобросовісної конкуренції в міжнародному приватному праві України;

- визначити місце відносин захисту від недобросовісної конкуренції в системі міжнародного приватного права України;
- з'ясувати характерні ознаки зобов'язань, що виникають унаслідок недобросовісної конкуренції;
- висвітлити історичний розвиток колізійно-правової регламентації зобов'язань з недобросовісної конкуренції в європейських країнах;
- виявити особливості колізійно-правового регулювання зобов'язань з недобросовісної конкуренції у ЄС;
- розробити науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного колізійного законодавства України у приватній сфері захисту від недобросовісної конкуренції.

Об'єктом дослідження є приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції.

Предметом дослідження виступають зобов'язання, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям наукового дослідження є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути в міжнародному приватному праві феномен недобросовісної конкуренції в єдності і взаємозв'язку з зобов'язаннями, що виникають через неї, а також закономірності розвитку вказаних категорій з іншими явищами правового й соціального характеру (підрозділи 1.1–1.3; 2.1). Метод системного аналізу дав можливість співвіднести колізійно-правові інститути міжнародного приватного права з поняттям «недобросовісна конкуренція» (підрозділ 1.2). Він застосовувався також для визначення моделей колізійно-правового регулювання недобросовісної конкуренції в законодавстві зарубіжних країн і для вивчення міжнародних підходів до використання застереження про публічний порядок у справах про захист від неї (підрозділи 1.3; 2.4). За допомогою історико-правового методу простежено еволюцію доктрини й законодавства у колізійних питаннях вибору права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції в зарубіжних державах (підрозділи 2.1–2.3). Порівняльно-правовий метод став у нагоді для зіставлення вітчизняного й зарубіжного законодавства, міжнародних договорів, актів міжнародних організацій та установ, а також судової практики, які містять правила вибору права щодо недоговорних зобов'язань, а також установлюють порядок застосування інституту публічного порядку у справах про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом (підрозділи 1.1; 1.3; 2.1; 2.4).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першою в Україні науковою працею з міжнародного приватного права, в якій комплексно досліджуються особливості колізійно-правового регулювання зобов'язань, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції. Найбільш значущими результатами, які розкривають новизну дисертаційної роботи, можна

вважати нижченаведені положення, висновки і пропозиції.

Уперше:

– розкрито характерні ознаки зобов'язань, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції: (а) ці зобов'язання виникають у результаті порушення прав і законних інтересів широкого кола осіб – конкурентів, замовників (споживачів), постачальників; (б) маючи приватноправову природу, вони існують виключно у сфері конкуренції; (в) вони спрямовані на відновлення конкурентного середовища, відшкодування завданої потерпілій особі шкоди шляхом виконання недобросовісним конкурентом певних дій або утримання від дій, які становлять недобросовісну конкуренцію;

– обґрунтовано переваги використання колізійної прив'язки *lex mercatus* щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві України, яка: (а) забезпечує баланс інтересів усіх присутніх на ринку осіб; (б) створює рівні умови конкурентної боротьби для комерційних суб'єктів різної національної належності; (в) формує у вітчизняній судовій практиці певну передбачуваність застосовного права для учасників конкуренції; (г) дозволяє державі в особі судових органів захищати внутрішній ринок від шкідливої дії іноземного законодавства;

– аргументовано необхідність запровадження в національне колізійне законодавство диференційованого підходу до вибору права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції залежно від рівня впливу заборонених форм на ринок тієї чи іншої держави, а саме: (а) застосування спеціальної колізійної прив'язки *lex mercatus* є обов'язковим для заборонених способів продажу товарів і надання знижок, порівняльної реклами, й тієї, що вводить в оману; (б) використання загальних колізійних прив'язок у сфері цивільно-правових деліктів виправдовується для зобов'язань, що виникають з таких форм недобросовісної конкуренції, як дискредитація, схилення до розриву договору, промислове шпигунство тощо;

– запропоновано доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» новою статтею ст. 50¹ такого змісту: «1. Правом, що підлягає застосуванню до недоговірного зобов'язання, яке виникає внаслідок недобросовісної конкуренції, є право країни, в якій порушені або можуть бути порушені конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів. 2. Якщо недобросовісна конкуренція порушує інтереси виключно певного конкурента, застосовується стаття 49 цього Закону. 3. Від права, що підлягає застосуванню відповідно до частини першої цієї статті, не дозволяється відступати шляхом вибору права, передбаченого статтею 49 цього Закону»;

– рекомендовано зняти застереження про подвійну протиправність шляхом виключення ч. 3 зі ст. 49 Закону України «Про міжнародне приватне право» з метою застосування національними судами іноземного матеріального права у сфері протидії недобросовісній конкуренції в повній відповідності з його змістом.

Удосконалено:

– теоретичні підходи до вибору в Україні права щодо недоговірних зобов'язань з іноземним елементом, зокрема, шляхом обґрунтування пропозиції застосовувати у судовій практиці національне матеріальне право на дистрибутивних (мозаїчних) засадах, якщо недобросовісна конкуренція одночасно порушує конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів на вітчизняному та зарубіжному ринках;

– наукове розуміння підстав виняткового використання судами України застереження про публічний порядок, у тому числі у справах про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом, зокрема, якщо застосування норми іноземного права може спричинити призначення повчальної або каральної суми відшкодування, що є надмірною стосовно нанесеної шкоди.

Набули подальшого розвитку:

– наукова інтерпретація поняття «недобросовісна конкуренція» за міжнародними договорами й законодавством України в частині розкриття загальних його ознак, як-то: (а) наявність дій, об'єктивно здатних вплинути на ринкові відносини (виробництво і просування на ринку товарів, робіт і послуг); (б) учинення таких дій у рамках конкурентної боротьби; (в) порушення ними норм закону, торгових та інших чесних звичаїв, спрямованих забезпечити на ринку добросовісну конкуренцію;

– теза про те, що поняття «ринок» у міжнародному приватному праві підлягає спеціальній правовій інтерпретації, оскільки економічні критерії його дослідження не завжди обмежуються територією однієї держави чи однієї правової системи, а тому є непридатними для вирішення основного колізійного питання;

– положення, що у зобов'язаннях з недобросовісної конкуренції автономія волі сторін може бути реалізована без будь-якої шкоди правам та законним інтересам інших учасників ринку, якщо на ньому в результаті недобросовісної конкуренції не порушуються конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, положення, пропозиції й рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій роботі – як основа для подальших наукових досліджень недоговірних зобов'язань у міжнародному приватному праві, зокрема тих, що виникають у результаті вчинення недобросовісної конкуренції;

– у правотворчій діяльності – при розробленні нормативно-правових актів і вдосконалення законодавства України у зв'язку з його адаптацією до *acquis* ЄС у сфері вибору права щодо недоговірних зобов'язань;

– у правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності застосування національними судами колізійного законодавства, що регламентує питання вибору права щодо недоговірних

зобов'язань;

– у науково-методичній роботі – під час підготовки навчальних посібників і підручників з міжнародного приватного права, а також у процесі викладання курсів з міжнародного приватного права і спецкурсів, присвячених недоговірним зобов'язанням з іноземним елементом;

– у навчальному процесі – для вивчення такої учбової дисципліни, як «Міжнародне приватне право», і спеціальних курсів.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, представлена й обговорена на її засіданнях, схвалена нею й рекомендована до захисту. Результати, висновки і пропозиції дослідження доповідались автором на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 27 лютого 2015 р.), «Проблеми сучасної юридичної науки очима молодих учених» (м. Харків, 14 квітня 2015 р.), «Priority a stratégje pre rozvoj právnej vedy vo svete veby» (м. Sládkovičovo, Slovenská republika, 28–29 октóбер 2016 г.), «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 11–13 січня 2017 р.).

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 2-х розділів, що поєднують 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (400 найменувань) і додатку (2 сторінки). Загальний обсяг роботи становить 234 сторінки, основний текст складає 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, розкриваються її сутність і стан наукового розроблення, визначаються зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета й завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічна й теоретична база, формулюється наукова новизна одержаних висновків, наводяться дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Поняття недобросовісної конкуренції в міжнародному приватному праві» складається з 3-х підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Поняття і характерні ознаки недобросовісної конкуренції у національному праві й вітчизняній доктрині» висвітлено матеріально-правові аспекти регламентації недобросовісної конкуренції. З огляду на законодавчі правила правової кваліфікації в Україні основну увагу звернено на норми національного матеріального права: досліджено правову сутність недобросовісної конкуренції, виявлено її основні ознаки, окреслено форми її вияву, охарактеризовано об'єкти правового захисту, що лежать в основі вітчизняного матеріально-правового інституту припинення недобросовісної конкуренції.

З'ясовано, що поняття «недобросовісна конкуренція» у вітчизняному праві є широким за

змістом, оскільки охоплює будь-які дії, що порушують права приватних осіб, а також існуючі на ринку методи і прийоми ведення чесної конкурентної боротьби. Паризька конвенція про охорону промислової власності і Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» розкривають його сутність через такі загальні категорії, як «конкуренція», «чесність», «звичаї», «промислові і торговельні справи» («підприємницька діяльність»). Завдяки тлумаченню цих термінів виявлено загальні ознаки недобросовісної конкуренції, визначено сферу ринкових відносин, у межах яких таке правопорушення можливе.

Підкреслюється, що охоронна функція законодавства України у сфері протидії недобросовісній конкуренції включає інтереси як конкурентів, так і замовників (споживачів), постачальників, усього суспільства й держави як учасника ринкових відносин. Зроблено висновок, що об'єктом правового захисту від недобросовісної конкуренції є не тільки суб'єктивні цивільні права потерпілих, а й законні інтереси інших учасників ринку в забезпеченні добросовісної конкуренції й нормальних ринкових відносин.

У підрозділі 1.2. «Правова природа відносин захисту від недобросовісної конкуренції в міжнародному приватному праві» охарактеризовано відносини захисту від недобросовісної конкуренції, що становлять предмет міжнародного приватного права. З'ясовано, що вчинення недобросовісної конкуренції може породжувати дві групи правовідносин. До першої належать ті, в яких одним із учасників є суб'єкт, який учинив акт недобросовісної конкуренції, а іншим – держава в особі її компетентних органів. Ці відносини є владно-підпорядкованими, бо пов'язані переважно з питанням притягнення винної особи до публічної відповідальності (адміністративної, кримінальної). Другу групу становлять відносини, в яких одним з учасників є суб'єкт, який учинив акт недобросовісної конкуренції, а іншим – той, якому в результаті цього завдано або може бути завдано шкоди. Ці відносини характеризуються юридичною рівністю, вільним волевиявленням і майновою самостійністю їх учасників, оскільки пов'язані в основному з питаннями притягнення винного до цивільно-правової відповідальності. Підкреслюється, що предметом міжнародного приватного права є лише ті приватні відносини захисту від недобросовісної конкуренції, які через ускладнення однією або декількома формами іноземного елемента набувають міжнародного характеру. Наводяться приклади найбільш типових форм їх вияву у структурі таких правовідносин.

Підрозділ 1.3. «Місце відносин захисту від недобросовісної конкуренції в системі міжнародного приватного права» присвячено висвітленню питання системної належності приватних відносин захисту від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом до правових інститутів міжнародного приватного права. З'ясовано, що у праві зарубіжних країн міжнародні приватні відносини захисту від недобросовісної конкуренції регулюються колізійними нормами: (а) правового інституту недоговірних зобов'язань (Австрія, Туреччина та ін.), (б) правових

інститутів договірних і недоговірних зобов'язань (Швейцарія, Росія та ін.) або (в) правових інститутів захисту прав інтелектуальної власності й недоговірних зобов'язань (КНР).

Обстоюється позиція, що приватні відносини захисту від недобросовісної конкуренції реалізуються в рамках недоговірних охоронних зобов'язань і тому підпадають під сферу дії колізійних норм релевантного правового інституту міжнародного приватного права України. Ці зобов'язання виникають і розвиваються на загальних підставах, передбачених національним цивільним законодавством, однак через свою специфіку вони повинні бути виокремлені в самостійну групу недоговірних зобов'язань міжнародного приватного права України.

Розділ 2 «Колізійно-правове регулювання зобов'язань, що виникають унаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві» складається з 4-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Виникнення й еволюція основних колізійних прив'язок щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції у праві європейських країн» висвітлено генезу поширених колізійних прив'язок для зобов'язань з недобросовісної конкуренції в національному праві європейських держав. Установлено, що колізійно-правове регулювання таких зобов'язань – відносно нове явище для багатьох правових систем Європи. Спеціальні правила вибору права у вказаній царині спочатку були розроблені судовою практикою Німеччини в 60-х роках ХХ ст. Першим законодавчим актом, який закріпив в окремій нормі нову для міжнародного приватного права колізійну прив'язку – «закон місця знаходження порушеного ринку», або *lex mercatus* – став Федеральний Закон Австрії «Про міжнародне приватне право» (1978 р.). З'ясовано, що становлення в національному праві європейських держав указаної колізійної прив'язки відбувалося в руслі розвитку основної колізійної прив'язки у сфері цивільно-правових деліктів – «закон місця вчинення правопорушення». Сформульовано тезу, що спеціальна формула прикріплення розвинула зміст загальної колізійної прив'язки *lex loci delicti commissi*, оскільки завдяки їй уточнюється місце скоєння недобросовісної конкуренції.

Звернено увагу на те, що в окремих випадках законодавча й судова практика низки зарубіжних країн для диференціації обсягу спеціальної норми звертається до загальних колізійних прив'язок, які є традиційними для цивільно-правових деліктів. У переважній більшості правових систем ними є закон: (а) місця настання прямої шкоди, (б) місця вчинення правопорушення, (в) спільного місця проживання сторін зобов'язання, (г) тісного зв'язку, (д) обраний сторонами зобов'язання та ін. Указані винятки з основного колізійного правила зумовлені відсутністю прямого впливу окремих форм недобросовісної конкуренції на ринок тієї чи іншої країни.

У підрозділі 2.2. «Уніфікація колізійно-правового регулювання зобов'язань з недобросовісної конкуренції у вторинному праві ЄС» аналізується Регламент (ЄС) Європейського парламенту і Ради «Про право, що застосовується до недоговірних зобов'язань ("Рим II")». Окрема увага приділяється передумовам виникнення цього документа, історії його обговорення і прийняття.

Підкреслюється, що особливістю Рим II й одночасно його головною відмінністю від більшості міжнародних договорів країн-членів ЄС у відповідній сфері є те, що цей документ є актом вторинного права, маючи, при цьому, універсальний характер, оскільки указане ним право застосовується навіть у випадку, якщо воно не є правом однієї з держав-членів ЄС. Визначено, що обсяг регулювання цього Регламенту обмежується виключно ситуаціями, пов'язаними з конфліктом законів щодо недоговірних зобов'язань в цивільній і торгівій сферах.

З'ясовано, що в ст. 6 Рим II підходи до встановлення застосовного права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції схожі до тих, які раніше були сформовані в законодавстві й судовій практиці низки європейських країн. Про це свідчать такі ознаки, як-то: (а) використання для цієї категорії зобов'язань спеціальної двосторонньої колізійної норми; (б) конструювання її колізійної прив'язки виходячи із впливу недобросовісної конкуренції на ринок відповідної держави («закон країни, в якій порушені або можуть бути порушені конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів»); (в) звернення додатково до загальних колізійних прив'язок у сфері цивільно-правових деліктів, якщо немає прямого впливу недобросовісної конкуренції на ринок певної країни («закон місця настання прямої шкоди», «закон спільного місця проживання [знаходження] сторін зобов'язання», «закон тісного зв'язку»); (г) обмеження вибору сторонами права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції.

У підрозділі 2.3. *«Основні напрямки вдосконалення колізійно-правового регулювання зобов'язань з недобросовісної конкуренції в законодавстві України»* сфокусовано увагу на положеннях вітчизняного Закону «Про міжнародне приватне право», а також міжнародних договорів нашої держави, що містять окремі правила вибору права щодо недоговірних зобов'язань з іноземним елементом. На підставі їх аналізу, із урахуванням узагальнень, зроблених у попередньому розділі дисертації стосовно вітчизняної практики вирішення справ про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом, обґрунтовується висновок про наявні недоліки національного механізму колізійно-правової регламентації зобов'язань з недобросовісної конкуренції.

Аргументується думка, що застосування судами України стосовно цієї категорії зобов'язань загальних колізійних прив'язок у сфері цивільно-правових деліктів на практиці може призводити до результату, який явно суперечить принципам регулювання міжнародного приватного права. Пояснюється, що оперування матеріально-правовими нормами іншої держави, ніж тієї, де ринок безпосередньо порушено недобросовісною конкуренцією, може, по-перше, негативно позначатись на стані конкуренції в країні, в якій таке правопорушення реально виявляє свій ефект, по-друге, призвести до обмеження прав інших осіб, присутніх на такому ринку.

Обстоюється позиція стосовно необхідності розв'язання вказаних проблем шляхом: (а) доповнення Закону України «Про міжнародне приватне право» низкою колізійно-правових норм

спеціального характеру, які містили б правила вибору права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції; (б) зняття застереження про подвійну протиправність шляхом виключення ч. 3 зі ст. 49 Закону України «Про міжнародне приватне право» з метою застосування національними судами іноземного матеріального права у сфері протидії недобросовісній конкуренції у повній відповідності з його змістом.

У підрозділі 2.4. «Застереження про публічний порядок і застосування зарубіжного права у справах щодо захисту від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом» розкривається зарубіжний досвід використання застереження про публічний порядок у справах про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом, надаються пропозиції з удосконалення механізму застосування цього правового інституту судами України. З'ясовано, що на практиці тема публічного порядку найчастіше піднімається, коли суд розглядає питання про співрозмірність цивільно-правової відповідальності, передбаченої національним та іноземним законодавством. У таких випадках ідеться про те, чи може це захисне застереження служити підставою для відмови судді в застосуванні іноземного права, яке передбачає вищий розмір відшкодування шкоди за вчинений акт недобросовісної конкуренції, аніж це встановлено нормами національного права. У процесі аналізу колізійного законодавства і практики зарубіжних країн у цій царині, виділено три підходи до вирішення окресленого питання в європейських державах – обмежувальний, пропорційний і помірний. За підсумками їх вивчення робиться висновок, що суди України, вирішуючи справи про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом, можуть обмежувати дію зарубіжного права лише у виняткових випадках, зокрема, якщо його застосування спричиняє призначення повчальної або каральної суми відшкодування, що є надмірною стосовно фактично нанесеної шкоди.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведені теоретичні узагальнення, спрямовані на вирішення наукового завдання щодо визначення особливостей колізійно-правового регулювання зобов'язань, що виникають унаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві, а також формулювання пропозицій і рекомендацій з удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері. До основних результатів дослідження можна віднести нижченаведені висновки.

1. В Україні правовий захист від недобросовісної конкуренції здійснюється на підставі низки правових актів, серед яких центральне місце посідають Паризька конвенція про охорону промислової власності й Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Указані документи містять нормативні визначення поняття «недобросовісна конкуренція», які підлягають прямому застосуванню судовими органами під час розгляду справ про захист від недобросовісної

конкуренції. Незважаючи на незначні розбіжності в дефініціях останньої, названі правові документи однаково розкривають її сутність через такі загальні категорії, як «конкуренція», «чесність», «звичаї», «промислові і торговельні справи» («підприємницька діяльність»).

2. Традиційно у правовій системі України недобросовісну конкуренцію розглядають як комплексне (міжгалузеве) правопорушення, яке заборонене нормами одночасно декількох галузей законодавства. Тому для притягнення особи до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності її дії мають відповідати як загальним ознакам недобросовісної конкуренції, так і тим, що передбачені для конкретного складу правопорушення. Окреслити коло актів, які стосуються недобросовісної конкуренції, дозволяють загальні ознаки, як-то: (а) наявність дій, об'єктивно здатних вплинути на ринкові відносини (виробництво і просування на ринку товарів, робіт і послуг); (б) учинення таких дій у рамках конкурентної боротьби; (в) порушення ними норм закону, торгових та інших чесних звичаїв, спрямованих забезпечити на ринку добросовісну конкуренцію.

3. Учinenня недобросовісної конкуренції породжує низку неоднорідних за своїм характером відносин. Приватноправовими за своєю суттю є лише ті відносини захисту від останньої, що виникають між суб'єктами приватного права стосовно притягнення винної особи до цивільно-правової відповідальності за недобросовісну конкуренцію або утримання від неї, оскільки в їх основі лежать юридична рівність, вільне волевиявлення й майнова самостійність їх учасників. Проблема вибору застосовного права щодо таких приватних відносин виникає лише у випадку їх обтяження іноземним елементом.

4. У міжнародному приватному праві України відносини захисту від недобросовісної конкуренції підлягають регламентації колізійними нормами правового інституту недоговорних зобов'язань, оскільки: (а) до моменту вчинення недобросовісної конкуренції правопорушник і потерпілий переважно не перебувають між собою в договорних правовідносинах; (б) зобов'язання, в рамках яких реалізуються відносини захисту від недобросовісної конкуренції, виникають поза волею їх сторін; (в) права й обов'язки сторін таких зобов'язань, їх характер та обсяг устанавлюються виключно законом.

5. У міжнародному приватному праві України зобов'язання з недобросовісної конкуренції слід виділяти в окрему групу недоговорних зобов'язань, оскільки вони: (а) виникають у результаті порушення прав і законних інтересів широкого кола осіб – конкурентів, замовників (споживачів), постачальників; (б) маючи приватноправову природу, існують виключно у сфері конкуренції; (в) спрямовані на відновлення конкурентного середовища, відшкодування завданої потерпілій особі шкоди шляхом виконання недобросовісним конкурентом певних дій або утримання від дій, які становлять недобросовісну конкуренцію.

6. У міжнародній практиці формування спеціальних колізійних правил вибору права щодо

недобросовісної конкуренції в основному відбувається трьома шляхами: (а) прийняттям національних законодавчих актів (Швейцарія, РФ, Туреччина); (б) розвитком судової практики (Німеччина); (в) розробленням рекомендаційних документів міжнародних організацій. Діяльність останніх по підготовці універсальної конвенції з колізійних питань недобросовісної конкуренції сьогодні не дає очікуваного результату. Існує чимало причин, які ускладнюють процес прийняття міжнародних договорів у цій сфері, однак з огляду на інтенсивну міжнародну торгівлю й посилення конкуренції на світових ринках потреба в міжнародно-правовій визначеності правил конфлікту законів щодо недобросовісної конкуренції сьогодні є цілком очевидною.

7. Для зобов'язань з недобросовісної конкуренції формування у праві зарубіжних країн спеціальної колізійної прив'язки «закон місця знаходження порушеного ринку» відбувалося в рамках еволюції основної колізійної прив'язки у сфері цивільно-правових деліктів – «закон місця вчинення правопорушення». Поступова відмова зарубіжної законодавчої й судової практик від жорсткої колізійної прив'язки *lex loci delicti commissi* на користь *lex mercatus* була зумовлена низкою причин, а саме: (а) проблематичністю встановлення місця вчинення недобросовісної конкуренції, якщо елементи її складу виявились у декількох країнах; (б) необхідністю забезпечення в колізійних питаннях спільних інтересів усіх учасників ринку (конкурентів, замовників [споживачів], постачальників) у підтримці нормальної конкуренції; (в) потребою гарантування потерпілій стороні право на звернення до суду для запобігання можливої шкоди від недобросовісної конкуренції.

8. Основна колізійна прив'язка – «закон місця знаходження порушеного ринку» – знайшла своє відображення в сучасних кодифікованих актах з міжнародного приватного права (Австрії, Туреччини, Швейцарії), а також у вторинному праві ЄС. Такі країни-члени СНД, як Грузія, Молдова, Республіка Таджикистан, Російська Федерація, також закріпили у своєму законодавстві спеціальну прив'язку *lex mercatus*. Порівняно з іншими формулами прикріплення у сфері цивільно-правових деліктів перевагою *lex mercatus* є те, що вона віддзеркалює особливості охоронної функції матеріального права у сфері конкуренції. Вибір права країни, у якій відносини конкуренції порушені (або можуть бути порушеними): (а) забезпечує баланс інтересів усіх осіб, присутніх на ринку (конкурентів, замовників [споживачів], постачальників), (б) створює рівні умови конкурентної боротьби для комерційних суб'єктів різної національної належності й (в) дозволяє державі в окремих випадках захищати внутрішній ринок від шкідливої дії зарубіжного законодавства.

9. Різноманітність форм недобросовісної конкуренції, неоднаковий рівень їх впливу на ринок в окремих випадках пояснюють використання у праві зарубіжних країн загальних колізійних прив'язок, що є традиційними у відповідній сфері. У низці правових систем ними є закон: (а) місця настання прямої шкоди; (б) місця вчинення правопорушення; (в) спільного місця

проживання (знаходження) сторін зобов'язання; (г) тісного зв'язку; (д) обраний сторонами зобов'язання.

10. Колізійна прив'язка *lex loci delicti commissi*, закріплена в міжнародних договорах України, а також у вітчизняному Законі «Про міжнародне приватне право» не відбиває характерних особливостей недобросовісної конкуренції, позаяк остання не враховує того, що зазначене правопорушення завжди прив'язане до ринку країни, де ведеться боротьба конкурентів за попит споживачів. Колізійне питання значно ускладнюється й тоді, коли сторони зобов'язання з недобросовісної конкуренції вільно обирають належне до застосування право, в обхід імперативних законодавчих правил країни, в якій умови чесної конкуренції на ринку порушені однією зі сторін такого зобов'язання. Застосування матеріально-правових норм зарубіжної держави, якщо порушено ринок України, може негативно позначитись на конкурентному середовищі в середині країни і призвести до обмеження прав інших осіб, присутніх на ринку.

11. Ігнорування судами України інтересів зарубіжних держав у захисті власного ринку перешкоджає міжнародному співробітництву. Відмова вітчизняних органів захищати права осіб лише на тій правовій підставі, що певні дії виявляються виключно на іноземних ринках, може поставити під сумнів виконання державою міжнародних зобов'язань щодо ефективної боротьби з недобросовісною конкуренцією. Судова практика, що склалася в Україні при розгляді подібної категорії справ, перешкоджає підвищенню у світі авторитету її судової системи, а також виключає можливість виконання її рішень за кордоном. У зв'язку з потребою усунення вказаних недоліків у національному законодавстві треба доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» новою ст. 50¹ такого змісту: «1. Правом, що підлягає застосуванню до недоговірною зобов'язання, яке виникає внаслідок недобросовісної конкуренції, є право країни, в якій порушені або можуть бути порушені конкурентні відносини чи колективні інтереси споживачів. 2. Якщо недобросовісна конкуренція порушує інтереси виключно певного конкурента, застосовується стаття 49 цього Закону. 3. Від права, що підлягає застосуванню відповідно до частини першої цієї статті, не дозволяється відступати шляхом вибору права, передбаченого статтею 49 цього Закону».

12. З метою правильного тлумачення й застосування вказаної колізійної норми під місцем порушення конкурентних відносин або колективних інтересів споживачів слід розуміти ринок, обмежений кордонами певної країни й підпорядкований її матеріальному праву, на якому ведеться боротьба суб'єктів підприємницької діяльності за реалізацію споживачам власних товарів і послуг. Якщо в результаті недобросовісної конкуренції одночасно порушується ринок вітчизняний і зарубіжний, у судовій практиці України слід використовувати дистрибутивний (мозаїчний) підхід до обрання компетентного права, який у таких випадках пропонує застосовувати національне право. Однак для оперування в національних судах іноземним матеріальним правом у сфері протидії недобросовісній конкуренції у повній відповідності з його змістом необхідно зняти

застереження про подвійну протиправність шляхом виключення ч. 3 зі ст. 49 Закону України «Про міжнародне приватне право».

13. У сучасній судовій практиці зарубіжних держав правовий інститут публічного порядку найчастіше використовується з метою обмеження дії іноземного права, яке передбачає вищий розмір відшкодування шкоди за недобросовісну конкуренцію, ніж це передбачено законом суду. На сьогодні склалися три підходи до цього питання у праві європейських країн: (а) обмежувальний, характерний для країн, які не допускають застосування іноземного права, якщо присуджена ним компенсація перевищує розмір, установлений для такого самого правопорушення нормами власного законодавства; (б) пропорційний, властивий країнам, цивільне законодавство яких не знає інституту штрафних (надкомпенсаційних) збитків, оскільки визнає лише відновлювальний, пропорційний характер цивільно-правової відповідальності; (в) помірний, притаманний країнам, у яких інститут публічного порядку застосовується лише у виняткових випадках, зокрема, коли обране іноземне право передбачає аномально високий розмір відшкодування, що багаторазово перевищує встановлений законом суду. Ставлення ЄС до інституту штрафних збитків прийнято вважати невизначеним і суперечливим, хоча в чинній редакції Рим II відображено поміркований підхід: іноземне право не застосовується, якщо з урахуванням обставин справи і правопорядку держави-члена суду, що розглядає справу, таке застосування спричинить призначення повчальної або каральної суми відшкодування, що є надмірною стосовно нанесеної шкоди (п. 32 Преамбули).

14. Застосування іноземного правового інституту штрафних збитків не може беззаперечно розглядатися вітчизняною судовою практикою як таке, що призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України, адже національне право в окремих випадках допускає відхід від компенсаційних мір цивільно-правової відповідальності, у тому числі за окремі цивільні правопорушення у сфері конкуренції. З огляду на це вітчизняні суди, вирішуючи справи про захист від недобросовісної конкуренції з іноземним елементом, повинні обмежувати дію зарубіжного права лише у виняткових випадках, зокрема, якщо його застосування спричиняє призначення повчальної або каральної суми відшкодування, що є надмірною стосовно фактично нанесеної шкоди.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ребриш Б. Ю. Міжнародно-правові визначення недобросовісної конкуренції. *Журн. східноєвр. права*. 2016. № 31. С. 87–96.

2. Ребриш Б. Ю. Теоретические аспекты правового регулирования недобросовестной конкуренции в международном частном праве. *Международ. журн. «Leges et vita»*. 2016. № 10 (2). С. 94–99.

3. Ребриш Б. Ю. Розвиток концепції колізійного регулювання недобросовісної конкуренції у доктрині міжнародного приватного права. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. 2016. № 5 (1). С. 101–108.

4. Ребриш Б. Ю. Застереження про публічний порядок та застосування іноземного законодавства у справах щодо захисту від недобросовісної конкуренції. *Право і суспільство*. 2017. № 1 (1). С. 63–72.

5. Ребриш Б. Ю. Застосування судами України надімперативних норм при розгляді справ, що виникають із транскордонної недобросовісної конкуренції. *Пробл. законності*. 2017. № 136. С. 89–105.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ребриш Б. Ю. Місце зобов'язань, що виникають з недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми приватного права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 27 лют. 2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 344–345.

2. Rebrysh B. Legal regulation obligations arising from unfair competition in private international law. *Проблеми сучасної юридичної науки очима молодих учених*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 квіт. 2015 р.). Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 71.

3. Ребриш Б. Ю. Міжнародна практика колізійно-правового регулювання відносин захисту від транскордонної недобросовісної конкуренції. *Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy*: zborník príspevkov z medzinárodná vedecko-praktická konferencia. (м. Sládkovičovo, Slovenská republika, 28–29 októb. 2016 r.). Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius. С. 204–208.

4. Ребриш Б. Ю. Колізійно-правове регулювання відносин захисту від транскордонної недобросовісної конкуренції в Швейцарії. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 січ. 2017 р.). Київ: Центр правових наук. досліджень, 2017. С. 33–36.

АНОТАЦІЯ

Ребриш Б. Ю. Правове регулювання зобов'язань, що виникають внаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах

рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2017.

У дисертації наведені теоретичні узагальнення, спрямовані на вирішення наукового завдання щодо визначення особливостей колізійно-правового регулювання зобов'язань, що виникають унаслідок недобросовісної конкуренції, в міжнародному приватному праві, а також формулювання пропозицій і рекомендацій з удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

На підставі системного аналізу існуючих у міжнародних договорах і законодавстві України дефініцій поняття «недобросовісна конкуренція» окреслено загальні його ознаки. Надано характеристику відносинам захисту від недобросовісної конкуренції, а також визначено їх місце в системі міжнародного приватного права України. Розкрито характерні ознаки зобов'язань, які виникають унаслідок недобросовісної конкуренції. Висвітлено історичний розвиток колізійно-правового регулювання таких зобов'язань у європейських країнах, а також особливості їх колізійно-правової регламентації у ЄС. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення чинного колізійного законодавства України у приватній сфері захисту від недобросовісної конкуренції.

Ключові слова: недобросовісна конкуренція з іноземним елементом, приватні відносини захисту від недобросовісної конкуренції, зобов'язання з недобросовісної конкуренції, конфлікт законів стосовно недобросовісної конкуренції, вибір права щодо зобов'язань з недобросовісної конкуренції.

АННОТАЦІЯ

Ребриш Б. Ю. Правовое регулирование обязательств, возникающих вследствие недобросовестной конкуренции, в международном частном праве. – Квалифицированный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

В диссертации приведены теоретические обобщения, направленные на решение научной задачи по определению особенностей коллизионно-правового регулирования обязательств, возникающих вследствие недобросовестной конкуренции, в международном частном праве, а

также формулированию предложений и рекомендаций по совершенствованию отечественного законодательства в этой сфере.

На основании системного анализа дефиниций понятия «недобросовестная конкуренция», содержащихся в международных договорах и законодательстве Украины, очерчены общие его признаки, определена сфера рыночных отношений, в рамках которых имеет место такое правонарушение. Охарактеризованы отношения защиты от недобросовестной конкуренции в международном частном праве Украины, которые имеют частноправовой характер и усложнены при этом иностранным элементом. Исследуются наиболее типичные формы их проявления в структуре таких отношений. Определено место рассматриваемых отношений в системе международного частного права Украины – они подлежат регламентации коллизионными нормами отечественного правового института недоговорных обязательств. Раскрыты характерные признаки обязательств, возникающих вследствие недобросовестной конкуренции, на основании которых сделан вывод о необходимости их выделения в самостоятельную группу недоговорных обязательств международного частного права Украины.

Освещены основные этапы исторического развития коллизионно-правового регулирования обязательств, возникающих из-за недобросовестной конкуренции, в законодательстве европейских стран. Рассмотрены предпосылки возникновения специальной коллизионной привязки «закон местонахождения нарушенного рынка» в международном частном праве, а также эволюционная взаимосвязь названной формулы прикрепления с *lex loci delicti commissi*. Особое внимание акцентировано на системе субсидиарных коллизионных привязок, чаще всего применяющихся в законодательстве и практике европейских стран в случаях, когда недобросовестная конкуренция не имеет влияния на рынок того или иного государства. Названы особенности коллизионно-правового регулирования обязательств, возникающих вследствие недобросовестной конкуренции, в законодательстве ЕС. Сделаны выводы о совпадении подходов к определению применимого права к указанным обязательствам в секундарном праве ЕС и внутреннем законодательстве стран, где впервые были разработаны коллизионные нормы в этой области.

Разработаны научно обоснованные предложения по совершенствованию действующего коллизионного законодательства Украины в частной сфере защиты от недобросовестной конкуренции путём закрепления в Законе Украины «О международном частном праве» специальных правил выбора права, применимого к обязательствам, возникающим вследствие недобросовестной конкуренции.

Ключевые слова: недобросовестная конкуренция с иностранным элементом, частные отношения защиты от недобросовестной конкуренции, обязательства с недобросовестной конкуренции, конфликт законов касательно недобросовестной конкуренции, выбор права к обязательствам с недобросовестной конкуренции.

SUMMARY

Rebrysh B. Legal Regulation of Obligations Arising Out of Unfair Competition in Private International Law. – Qualification thesis as a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Sciences in 12.00.03 “Civil Law and Civil Proceedings; Family Law; Private International Law”. – Yaroslav Mydryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

The dissertation contains theoretical generalizations aimed the solution of the scientific problem on the exploring the features of legal regulation of obligations arising out of unfair competition, in situations involving a conflict of laws, in private international law, as well as formulating suggestions and recommendations for the improvement of domestic legislation in this area.

On the grounds of systematic analysis of the definitions of the concept of “unfair competition” existing in international treaties and Ukrainian legislation, underlined the following general features of this concept. Characterized the relations of protection against unfair competition in private international law of Ukraine, and determined their place in the system of private international law of Ukraine. Outlined characteristic features of the obligations arising out of unfair competition. Covered historical development of legal regulation of obligations arising out of unfair competition, in situations involving a conflict of laws, in European countries, as well as peculiarities of their legal regulation in the secondary law of the EU. Developed several scientifically grounded proposals on improvement of the legislation of Ukraine in the private domain of protection against unfair competition, in situations involving a conflict of laws.

Key words: unfair competition with a foreign element, private relations of protection against unfair competition, obligations arising out of unfair competition, conflict of laws in relation to unfair competition, choice of law applicable to obligations arising out of unfair competition.

Відповідальний за випуск
Кандидат юридичних наук, доцент
В. М. Стешенко

Підписано до друку 28.09.2017 р. Формат 60×90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 120 прим. Зам. № 49

Друкарня
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77